

Hoofdbestuur

Een van de vorige keren heb ik geschreven dat we over het zomerreces heen zijn en weer zo compleet vergaderen. Dat had ik niet moeten doen. Want op 2 november waren er opeens zes afzegers. Er was echter wel weer een gast: een lid van de Verbondsraad.

Gelukkig vallen de berichten over oud-raadsman C. Schonk mee. Het was een zware operatie die Schonk heeft moeten ondergaan, maar het is allemaal goed gelukt. We wensen hem en zijn vrouw ook verder goede moed toe, en een zo goed mogelijk herstel natuurlijk.

Het is merkwaardig hoe je geleidelijk aan in een wat andere stijl kunt geraken. Het Steunfonds (U weet wel, die mensen van giro 6168 te Amersfoort, die zo graag douceurtjes van U ontvangen om het praktisch werk van het HV mogelijk te maken) vroeg ons of we tegen zouden adviseren als dit fonds derde wereld spulletjes zou gaan verkopen. Dit wil men niet om eraan te gaan verdienen, maar om de bekendheid te verwerven onder weer eens wat andere mensen, een bekendheid waar men dan als fonds weer bij aan wil knopen. Het hoofdbestuur adviseert daar niet tegen. Doch daar komt ook het HIVOS met de vraag wat het hoofdbestuur ervan zou vinden als men een organisatie op zou zetten om aan derde wereld spulletjes te ko-

men (en breder te verspreiden dan alleen via het Steunfonds). Men denkt aan eenvoudige artikelen uit bevolkingscoöperaties. HIVOS is het Humanistisch Instituut voor Ontwikkelings Samenwerking, en is ook niet uit op winst, maar op het terugploegen van een zo groot mogelijk deel van de ontvangsten. Hoe HIVOS zich dat verder voorstelt komt een volgende keer nader aan de orde.

U weet dat het niet gemakkelijk was (en is) om Nederland aan de abortus te krijgen, terwijl dit middel toch als redding achter de hand moet blijven (zeker nu bij onze dikke overbevolking). Maar Quebec in Canada is overwegend (Franssprekend) katholiek, zodat Henry Morgenthau aldaar het er nog steeds moeilijk heeft als vrouwenarts die abortus toepast. Hij is met de justitie in aanraking gekomen (zoals wij dat dan zouden zeggen) en behoeft steun. H. Morgenthau is lid van het IHEU (het interna-

Dr. A. J. Wichers
Alg.-sekretaris

tionale HV) Bestuur en dus een goede bekende. Hij wordt gesteund door de Humanist Association of Canada en door de IHEU; en nu ook door het HB, zoals Rood in een apart artikeltje uiteen zal zetten waarin hij tevens nog medewerking van U zal vragen.

Dan hebben we lekker lang gesproken over het Woord van de Week. Dit is het blad van de radioteksten. Maar het moet gestaakt worden. Het aantal abonnementen is zeer teruggelopen en blijft dit dagelijks verder doen. Maar het is nog niet duidelijk hoe er dan toch een zekere beschikbaarheid gerealiseerd kan worden voor vooral de teksten van lezingen. Dit blijft nodig, en daarover een volgende keer verder.

Ook is er een eerste ronde gehouden van besprekingen van de begroting 1974. Er was een voorproefje bij van hoe je allerlei kosten van het Centraal Bureau zou kunnen toewijzen aan de diverse werksorten. Binnenkort komt er een precieze versie; ook precies over de moeilijkheid om 1974 uit de tekorten te houden.

Beraad over het financiële beleid

Het is de lezers van Humanist wel bekend, dat de financiering van het werk van het Humanistisch Verbond grote zorgen baart. Nu ligt de laatste verantwoordelijkheid voor het financiële beleid bij het kongres en op het laatste kongres in mei jl. bleek dan ook, dat het kongres aan dit probleem veel aandacht wilde besteden. De centrale administratie en de funktionarissen in dienst van het H.V. kosten veel geld. Kosten door de voortdurende inflatie steeds meer geld terwijl de inkomsten niet evenredig toenemen. Dan ziet de algemeen penningmeester zich geplaatst voor de noodzaak het percentage van de afdracht van de contributies wat te verschuiven naar de centrale kas ten koste van de kassen van de gemeenschappen. In zo'n situatie gaan de afgevaardigden van de gemeenschappen met meer klem dan voorheen de vraag stellen of er op het centrale apparaat niet meer kan worden bezuinigd.

Over zulke dingen moet je praten met alle cijfers en gegevens op tafel. Het kongres wilde de begroting voor 1973 dan ook wel goedkeuren, maar over de begroting voor 1974 wilde men een tijdig overleg met de gemeenschappen om meer inspraak te hebben in de vraag of en zoja welke veranderingen in het financiële beleid mogelijk zijn.

oktober jl. waar veertig voorzitters en penningmeesters van gemeenschappen zich bowen over de ontwerp-begroting voor 1974, die de algemeen penningmeester en de direktEUR inmiddels hadden opgesteld.

Er zijn vele vragen gesteld over problemen van praktische uitvoering van de ledenadministratie en de contributie-inning én over belangrijke vragen van algemeen financieel beleid. Alle vragen werden uitvoerig beantwoord. Vastgesteld moet worden, dat de vergadering geen mogelijkheden kon vinden om wijzigingen in de ontwerp-begroting aan te bevelen. Voor definitieve goedkeuring zal de begroting worden voorgelegd aan de Verbondsraad, die daartoe eind januari a.s. zal bijeenkomen.

Hoewel er geen patent-oplossingen zijn gevonden voor onze financiële zorgen, tóch hebben we op 27 oktober een goede vergadering gehad. In een goede sfeer hebben we alle tijd genomen om deze problematiek openhartig te bespreken. Het is van veel belang dat de gemeenschappen de gelegenheid krijgen mee te denken en te praten over een zó vitaal deel van het beleid van het Verbond. Onze eerste ervaring daarmee geeft aanleiding tot de conclusie, dat we elk jaar zo'n bespreking moeten houden.

Radio & TV

TELEVISIE-UITZENDINGEN:

Nederland I om ± 22.30 uur

9 december:

14-daagse visie op actueel Humanisme

23 december:

Interview met voorzitter M.G. Rood

RADIO-UITZENDINGEN:

Hilversum I om 9.45 uur (zondags) en om 16.45 uur (vrijdags)

zondag 2 december:

Invuloefeningen in Humanisme.

vrijdag 7 december:

Laat je niks wijsmaken...

zondag 9 december:

Martelen, een wapen dat op wereldschaal gebruikt wordt tegen m.n. politieke gevangenen.

vrijdag 14 december:

Laat je niks wijsmaken...

zondag 16 december:

Samen-leven-opbouwen. Verkenning van actueel werkterrein van het Humanistisch Verbond: samenlevingsopbouw.

vrijdag 21 december:

Laat je niks wijsmaken...

Hoe autoritair is de humanist?

Alvorens op deze vraag in te gaan willen we u vertellen, wat onder „autoritaire persoonlijkheid” moet worden verstaan.

Dit begrip is voor het eerst geïntroduceerd door een aantal sociologen van de zgn. „Frankfurter Schule”, die aanvankelijk in Duitsland en later na hun uitwijking naar Amerika een onderzoek (het zgn. Project on Social Discrimination) hebben verricht, waarvan de resultaten in 1950 door Th. Adorno zijn neergelegd in het boek: „The Authoritarian Personality”).

Uit dit onderzoek kwam naar voren, dat anti-semitisme sterk bleek samen te hangen met anti-democratische tendenties van het individu en met het hebben van vooroordelen. De autoritaire persoonlijkheid is iemand, die zich krampachtig vasthoudt aan de normen en waarden, aan de gewoontes en meningen van de eigen „in-group”, omdat hij daaraan zijn zekerheid ontleent. Elke afwijking hiervan ervaart hij als een bewijs voor bedreiging en vijandigheid, waartegen hij zich probeert af te zetten.

Uit angst en afweer van innerlijke onzekerheid verzet hij zich tegen zgn. „out-groups” met afwijkende opvattingen en normen.

Hij projecteert zijn eigen minderwaardigheden en die van de „in-group” op de leden van de „out-group”, die dus fungeert als zondebok. (Niet „wij” zijn „gek of „slecht” maar „zij” zijn „verkeerd” of „gemeen”, waarvoor „zij” veroordeeld moeten worden.)

Dus, de autoritaire persoonlijkheid beschouwt zichzelf en de leden van de eigen, „exclusieve” groep als representanten van de ideale norm, terwijl op alle buitenstaanders al gauw het odium van on-waarde komt te rusten. In uitdrukkingen zoals: barbaar, ketter of heiden, bespeuren we de tegenhanger van de ideale norm, d.w.z. de norm van de on-waarde.

Nu is het hebben van vooroordelen niet zozeer een kwestie van willen. Men kan hoogstens willen ze niet te hebben! Als kind zijn we immers nog onvoldoende in staat om de werkelijkheid kritisch te bezien. Aanvankelijk richten we ons gedrag naar de voorbeelden van de gezinsstructuur, van de kerk of van andere groeperingen, van de school en van de natie, waar we door onze geboorte in worden opgenomen.

In het verleden vertoonden deze groepen meestal een onbestreden vaderlijke autoriteit. Autoritaire instituties, zoals b.v. Kerk en Staat waren gewend hun waarde af te leiden van goddelijke wilsbesluiten, geheel in overeenstemming met de pretentie, dat zij een waarheid representeerden, die boven alle kritiek verheven was. Kritiek werd aldus beschouwd als een vorm van heiligschennis.

Omdat we dus allemaal min of meer vast-

zitten aan etno-, socio-, resp. groeps-centrisch denken, is het niet zo verwonderlijk, dat b.v. kleurlingen en blanken, kerkelijken en onkerkelijken, nationalisten en communisten elk voor zich in het bewustzijn leven, dat zij de ideale norm bezitten en licht geneigd zijn „anderen” te verachten.

Van beslissende betekenis is in al dit soort gevallen de mate van onverdraagzaamheid d.w.z. de mate waarin men zelf een ideale waarde meent te bezitten op grond waarvan men een absoluut met de norm overeenstemmend gedrag van anderen meent te moeten eisen of afdwingen.

Willen we oog krijgen voor de situaties waarin onze vooroordelen ons parten kunnen spelen dan is een voortdurende zelf-critische waakzaamheid vereist. In verband met de vraag, hoe wij zonder projectie van groepsvooroordelen maatstaven zullen vinden om ons bestaan te ordenen, is het onderzoek, dat Adorno c.s. aan de autoritaire persoonlijkheid hebben gewijd, ook vandaag nog bijzonder actueel.

Uit een sociologisch onderzoek onder 400 studenten in 1954, vermeld door Gordon W. Allport in zijn boek over het wezen van het vooroordeel (The Nature of Prejudice) bleek dat de bereidheid om geloof te hechten aan vooroordelen (raciale vooroordelen b.v. of vooroordelen ten aanzien van minderheidsgroepen) aanzienlijk groter was bij studenten, die een streng godsdienstige opvoeding hadden genoten dan bij hen die hun jeugd in een minder strenge of ook helemaal niet-godsdienstige omgeving hadden doorgebracht. Allport waarschuwde echter tegen het trekken van generaliserende conclusies: ook binnen traditionele geloofsrichtingen heeft altijd een stroming bestaan, die het opnam voor de (waarlijk christelijke) verdraagzaamheid, zegt hij.

In 1960 ontwikkelde Rokeach speciale vragen voor het meten van dogmatisme aan de hand waarvan hij ook zgn. links autoritarisme probeerde vast te stellen onder diverse groepen mensen. Een dogmatisch persoon is iemand, die zich er tegen verzet om zijn waarden en denkbeelden op grond van nieuwe gezichtspunten te veranderen, hij blijft dus bij het verklaren van nieuwe gebeurtenissen toch weer uitgaan van zijn ei-

B. Bloemsma

gen oud en vertrouwd waardensysteem. Als tweede component van het autoritarisme noemde hij de zgn. rigiditeit. Hieronder wordt verstaan: het steeds weer op dezelfde manier doen van dezelfde dingen. Het is verstarring of gebrek aan omschakeling.

In 1971 onderzocht Lange met een steekproef bij Nederlandse katholieken, gereformeerden en joden de mate waarin godsdienstige participatie (d.w.z. de mate waarin men deelneemt aan het godsdienstige leven van de groep) samenhangt met autoritarisme.

Evenals Adorno, Allport en Rokeach gebruikte ook Lange een met zorg samengestelde vragenlijst voor dit onderzoek. Alle op zo'n lijst vermelde vragen moeten beantwoord worden, naar keuze van de onderzochte persoon, met één van de volgende antwoordmogelijkheden:

VE (volledig mee eens), E (mee eens), GM (geen mening), O (mee oneens) en VO (volledig mee oneens).

Op de vragenlijst staan allerlei vragen, die karakteristiek geacht worden voor resp. autoritarisme, dogmatisme en rigiditeit. Bijvoorbeeld:

– In een goed georganiseerd huisgezin behoort de vader het eerst de krant te lezen. (Autoritarisme)

– Van al de wereldbeschouwingen, die er in deze wereld bestaan, zal er één de juiste zijn. (Dogmatisme)

– Ik houd vast aan de stelregel, dat ik mijn plannen nooit door mijn vrienden in de war laat sturen. (Rigiditeit)

De conclusie, die Lange uit het onderzoek kon trekken, luidde dat naarmate men meer deelneemt aan het kerkelijk leven men ook sterker de kenmerken van autoritarisme, dogmatisme en rigiditeit vertoont.

Onze maatschappij wordt voor een belangrijk deel geregeerd door relatief autoritaire dogmatici als gevolg van hun sterkere deelname binnen allerlei organisaties. Dit proces speelt op grote en kleine schaal. Men kan het waarnemen in grote organisaties, in politieke partijen en in regeringen, aldus Lange.

(Vervolg op pagina 5)

Centraal Bureau

In verband met de bijzondere omstandigheden is het Centraal Bureau van 22 december tot en met 1 januari

gesloten

Trainingsgroep Utrecht

In Utrecht start in februari een trainingsgroep-groepswerk onder leiding van Albert Nieuwland. Deze cursus is bestemd voor mensen die zelf met groepen werken of willen gaan werken.

De cursus wordt gehouden op 10 achtereenvolgende vrijdagavonden, kosten f 100,— (voor studenten f 75,—). Aanmeldingen vóór 1 januari, bij:

Paul Kruyswijk, Oude Gracht 152, Utrecht (Postbus 114), tel. 030 - 31 81 45 (9-12 uur.)

Wacht . . .

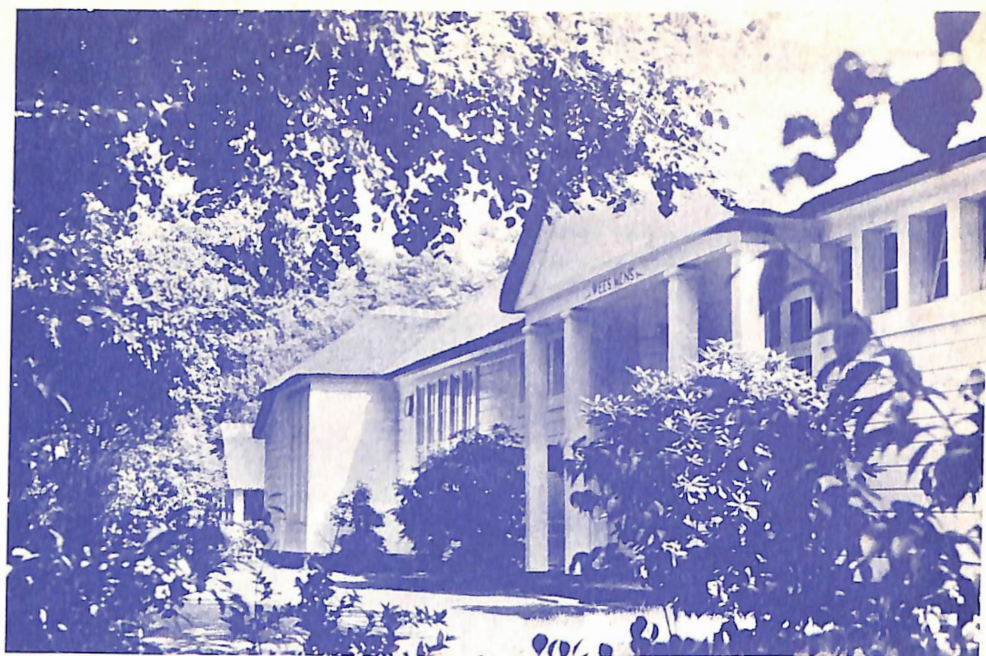
s.v.p. met het betalen van Uw contributie-1974 tot U een acceptgirokaart hebt ontvangen.

Betaal . . .

s.v.p. uitsluitend daarmede.

Conferentie over euthanasie

De conferentie vond plaats in de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort

Op de zonnige zondag 28 oktober jl. hield de humanistische stichting Socrates een wetenschappelijke conferentie over de vele vragen, die het begrip „euthanasie” oproept. Vijftig mensen waren daartoe op die dag naar Amersfoort gekomen om met elkaar en met de inleiders te discussiëren. Die inleiders waren mevr. dr. mr. H. A. H. Baronesse van Till-d'Aulnis de Bourouill, P. Spigt en dokter B. S. Polak te Amsterdam.

De reeks korte inleidingen werd geopend door P. Spigt. Hij ging uit van de constatering van een merkwaardige ontwikkeling in onze cultuur, namelijk dat gelijk met de economische emancipatie, met het toemenen van de welvaart, de moderne mens zich ook wil emanciperen van de narigheid. De moderne mens weet het tekort en het lijden in het leven geen plaats meer te geven en onze cultuur zoekt naar oplossingen. Eén van die oplossingen wordt gezocht in de zachte dood, in de euthanasie. Daarin moeten verschillende gevallen worden onderscheiden. In de eerste plaats de zwaar-gewonden en zwaar-zieken, die in een onomkeerbaar proces niet meer over hun bewustzijn beschikken, waarbij geen wilsvorming meer mogelijk is, maar die lichamelijk nog kunstmatig in leven kunnen worden gehouden. In deze gevallen moet een oplossing gevonden kunnen worden in een correctie op gangbare morele opvattingen, die in de opleiding van artsen en verpleegkundigen tot uiting zal moeten komen.

Het tweede geval is het bieden van hulp bij zelfdoding, het bij normaal en vol bewustzijn zelf willen van de dood. Met de grotere erkenning dan voorheen van ieders recht zélf over zijn leven te mogen beschikken zal onze cultuur ook hier een oplossing voor weten te vinden. De moeilijkheden zijn echter wel groter dan in het eerste geval. Wij mogen namelijk niet onderschatten welke morele druk er bij sommigen kan ontstaan bij het vrij beschikbaar komen van middelen tot zelfdoding. Juist de zwakken en kwetsbaren kunnen dan bezwijken onder de druk van een openbare mening. Geen oplossing zag de spreker voor het derde geval: ernstige, ongeneeslijke zieken, die bij hun volle bewustzijn zijn en geen euthanasie willen. Wij beschikken niet over de mogelijkheden om de waarde van het leven objectief te bepalen en zijn daarom gehouden om leven, dat zelf niet beëindigd wil worden, volstrekt te eerbiedigen.

Mevr. Van Till begon haar betoog met het formuleren van een aantal uitgangspunten, t.w.:

- a. Juridisch en ethisch heeft een mens het recht zelf over zijn leven te beschikken.
- b. Uitgaande van een humanitaire ethiek zijn alle mensen ethisch gelijkwaardig. Men kan dus niet op goede gronden iemands leven zo weinig waard vinden, dat dat het doden rechtvaardigt.
- c. alle mensen in de Nederlandse rechts-sfeer hebben gelijke rechten op rechtsbescherming.
- d. alle mensen hebben een wettelijk vastgelegd recht op leven, behoudens de wettelijk toegelaten uitzonderingen (b.v. oorlogshandelingen, zelfverdediging).
- e. alle mensen hebben een recht op lichamelijke onschendbaarheid.
- f. alle mensen zijn bevoegd hun rechten te handhaven. Als regel wordt verondersteld dat zij dat ook willen, zij moeten echter niet.

Documentatiemap over Euthanasie

Van de dokumentatiemap, die werd samengesteld ter gelegenheid van de conferentie over euthanasie op 28 okt. 1973, is een extra oplage gemaakt ten behoeve van belangstellenden, die de conferentie niet konden bijwonen, en voor discussie in de gemeenschappen.

Bestellen door overschrijving van f 7.— op giro nr. 58 t.n.v. de Humanistische Pers te Utrecht met vermelding van: doc. map Euthanasie.

g. van de arts wordt verwacht, dat hij het belang van zijn patiënt zal dienen.

h. de praktijk leert, dat veruit de meeste mensen willen blijven leven.

i. de patiënt heeft het recht de behandeling van de arts te weigeren.

De conferentieleiding had van te voren enige vragen geformuleerd, die aan de inleiders werden voorgelegd om nader commentaar. Die vraagstelling luidde als volgt:

Wat denkt u van euthanasie, toegepast bij:
1. lijdens van een ongeneeslijke ziekte of defect, die wel over hun normale bewustzijn beschikken en die om een einde vragen,
2. lijdens aan een ongeneeslijke ziekte, die niet meer bij hun normale bewustzijn zijn en waarvan anderen om een einde vragen,
3. ongeneeslijk zieken, die een ernstige last vormen voor hun omgeving, maar die geen euthanasie willen.

Mevr. Van Till gaf t.a.v. deze gevallen als haar mening te kennen, dat zij in het eerste geval éerst betere levenshulp gegeven wilde zien. Als de desbetreffende zieke dan nog om een einde blijft vragen moet euthanasie kunnen worden toegepast. T.a.v. het tweede geval is het niet zeker, dat de patiënt zelf ondraaglijk lijdt. Het is dus niet juist maar aan te nemen, dat hij niet meer wil leven, ook al is hij dement of bewusteloos, tenzij er een euthanasieverklaring van hemzelf is. Wel belangrijk is aandacht te besteden aan de anderen. Dat zal meestal naaste familie zijn. Ook die moeten worden geholpen het lijden van de patiënt te dragen. Het derde geval, het toepassen van euthanasie op sociale indicatie, achtte mevr. Van Till moreel onaanvaardbaar.

Tenslotte meende de spreker, dat aan gezonde mensen, die hun leven willen beëindigen, allereerst levenshulp moet worden geboden. Pas als na herhaalde pogingen blijkt dat dat niet helpt en deze mens toch beslist dood wil zou misschien kunnen worden overwogen daartoe de middelen te verschaffen.

Dokter Polak vertelde, dat er in de praktijk van de huisartsen door de patiënten heel weinig over euthanasie wordt gesproken. De huisarts is goed in staat om met zijn middelen het lijden te verzachten en zo kan een stervende van zijn huisarts en zijn huis-

genoten een bevredigende stervensbegeleiding ontvangen. In de huisartsenpraktijk komt de zo dikwijls ter sprake gebrachte rekkingsproblematiek zelden voor. In de ziekenhuizen schiet de stervensbegeleiding echter ernstig te kort omdat de gehele organisatie daarop niet is ingesteld.

In de praktijk zullen artsen handelingen verrichten, die als euthanasie zouden kunnen worden aangeduid. Wat er in feite echter gebeurt is niet bekend, omdat het verboden is. Artsen, die menen dit wel te kunnen doen zullen vrijwel altijd een natuurlijke doodsverklaring tekenen alleen al omdat zij geen zin hebben in de tijdrovende rompslomp van een procedure voor de rechtbank.

In zijn commentaar op de voorgelegde gevallen maakte dokter Polak t.a.v. het eerste geval een onderscheid tussen patiënten die reeds wel of nog niet in de stervensfase verkeren. Bij patiënten in de stervensfase is er geen sprake van euthanasie maar van goede stervensbegeleiding. Bij de patiënten, die nog niet in de stervensfase verkeren zou de wet echter zodanig gewijzigd moeten worden, dat een arts de vrijheid heeft om euthanasie toe te passen. Het tweede geval is veel moeilijker. Dan moet de arts zich verplaatsen in hetgeen de patiënt gewild zou hebben en niet in de wensen van anderen. Maar als een arts dan tot de conclusie zou komen, dat de patiënt in zijn geval euthanasie

gewild zou hebben, zou toch overwogen moeten worden dat in dergelijke gevallen euthanasie wel mogelijk gemaakt zou moeten worden. Nóg moeilijker is het derde geval. Er moet discussie mogelijk zijn over de vraag of in dergelijke gevallen euthanasie zou mogen worden toegepast volgens bepaalde duidelijke regels, die in een beschafte maatschappij ook worden nageleefd. Maar het opstellen van die regels en met name het bepalen van de grenzen is uiterst moeilijk.

Tenslotte wees spreker er op, dat het stervensproces een zó sterk emotioneel gebeuren is, dat je nauwelijks kunt spreken van rationele overwegingen, waarbij de patiënt beslist over zijn behandeling.

In de zeer levendige discussie werden vele aspecten nog eens nader doorgepraat. Opgemerkt werd o.m., dat de sociale belangen wat weinig aandacht hadden gekregen. Het besteden van kosten en moeite aan volstrekt hopeloze gevallen is iets wat ook de gemeenschap aangaat. Daar staat tegenover, dat het gevaar van de sociale druk niet mag worden onderschat. Ook ogenschijnlijk zelfstandige beslissingen kunnen door de omgeving worden beïnvloed. Wel zouden artsen, met name in ziekenhuizen, meer overleg behoren te plegen met hun patiënten over hun behandeling.

Voorts werd er een zekere spanningsver-

houding geconstateerd tussen enerzijds de toenemende erkenning in onze cultuur van het autonome recht van iedere individu om zelf te beslissen of hij wel of niet wil leven en anderzijds de toenemende onderlinge solidariteit, van waaruit men zich verplicht voelt zich te bekommeren om een medemens omdat men van mening is dat die mens nog betekenis heeft, zijn leven nog waarde heeft, ook al ziet de betrokkene dat zelf op dit moment niet meer. Tenslotte werd veel nadruk gelegd op de noodzaak, met name in de ziekenhuizen, van een veel betere stervensbegeleiding. De middelen voor een goede geestelijke verzorging in de ziekenhuizen zullen beslist beschikbaar moeten komen.

Aan het eind van de besprekingen kon de voorzitter de volgende conclusies van deze conferentie vaststellen:

1. De wet dient aan de arts meer vrijheden te geven om in gevallen van stervensnood en ondragelijk lijden te kunnen handelen.
2. Een opener en duidelijker discussie over deze problematiek en het geven van meer voorlichting is van groot belang, met name gericht op jongere leeftijdsgroepen.
3. In de opleiding van artsen en verplegend personeel dient meer aandacht te worden besteed aan de ethiek van de stervensproblematiek.

Jan de Leede

Vervolg: Hoe autoritair is de humanist?

Zijn theorie is dus, dat autoritaire figuren zich over het algemeen sterker identificeren met de groeperingen, waartoe zij behoren ongeacht de aard en de ideologie daarvan, dan minder autoritaire personen. Hij generaliseerde zijn conclusie in die zin, dat deze niet alleen van toepassing was voor godsdienstige groeperingen, maar ook voor politieke partijen en voor bewegingen, zoals Kabouters, Dolle Mina, Sjaloorn, Humanistisch Verbond, enz.

Voor Lies Wiersema is deze pessimistische verwachting van Lange aanleiding geweest een nieuw onderzoek in te stellen naar de samenhang tussen autoritarisme en participatie bij andere dan streng religieuze groeperingen. Zij heeft haar conclusies neergelegd in een doctoraalwerkstuk, getiteld: Persoonlijkheid en participatie in levensbeschouwelijke groeperingen. (Universiteit Amsterdam, maart 1973.)

Als contrastgroepen voor haar onderzoek koos zij:

a) een steekproef uit de „orde en gezag”-groep Geestelijke Weerbaarheid, die als doel heeft de verworvenheden van de democratie te handhaven en waarvan de aanhang voor het grootste deel uit ex-verzetsmensen bestaat.

b) een steekproef uit leden van het Humanistisch Verbond. (H.V.)

Zij merkte hierbij op dat de groep Geestelijke Weerbaarheid (G.W.) misschien niet autoritair genoeg en de groep Humanistisch Verbond niet anti-autoritair genoeg zou zijn, maar dat beide groepen bereid waren hun medewerking aan dit onderzoek te verlenen.

Zij kon aan de hand van de resultaten van het onderzoek met betrekking tot de onderzochte humanisten de conclusie trekken, dat Lange's vrees voor een overheersing van autoritaire dogmatici binnen iedere

groepering ongewettigd bleek: deze vrees bleek nl. niet te gelden voor de leden van het H.V. doch wel op te gaan voor de leden van de groep G.W.

Leden van het Verbond bleken minder autoritair, minder conservatief en minder rigide te zijn dan leden van Geestelijke Weerbaarheid.

De inhoud van de groepsideologie is medebepalend voor de mate waarin autoritaire personen naar boven zullen komen drijven, zo stelt zij vast. Min of meer opgewekt eindigt zij met de opmerking, dat er toch nog plaats is voor niet-autoritaire hervormers in deze wereld!

De ideologie van het H.V. is niet-autoritair, de mensen die lid zijn en deelnemen aan de activiteiten van het Verbond zijn weinig autoritair ingesteld. Dus is hierin plaats voor niet-autoritaire hervormers, hetgeen inderdaad reden is voor optimisme.

Toch moet me nog één opmerking over de door Lies Wiersema gestelde vragen van het hart. Voor de groep G.W. bleken die vragen wel zo kritisch te zijn, dat uit de antwoorden van deze groep viel op te maken, dat zij er inderdaad stellige, dogmatische en starre maatstaven op na bleek te houden.

Beide groepen werden in dezelfde tijd onderzocht, maar de groep H.V. bleek in een heel verschillende „ongelijkzijdige” gedachtenwereld te leven: voor de groep H.V. vormden dezelfde vragen immers geen probleem in die zin, dat zij bij de beantwoording direct allerlei starre vooroordelen achter zich lieten. In dit opzicht lag de groep H.V. vóór op de groep G.W.

Nu heb ik me zitten afvragen of er voor de groep H.V. andere, meer kritische vragen te bedenken zijn, waarvan de beantwoording wellicht ook meer verweven met vooroordeel en onaantastbaarheid uitgevallen

zou zijn dan nu aan de hand van deze vragen het geval bleek.

De humanist zal immers bepaalde vooroordelen b.v. op raciaal, seksueel en opvoedkundig gebied wel afgeschud hebben, maar is dat ook het geval ten aanzien van vragen betreffende b.v. homoseksualiteit, emancipatie van de vrouw, euthanasie, bio-industrie en de vraag of inzake intelligentie het milieu een grotere rol speelt dan erfelijkheid...

In veel gevallen is immers de grens waar het vooroordeel ophoudt niet scherp te trekken en vallen hieronder behalve bijgelovige voorstellingen en heilszekerheden ook wetenschappelijke axioma's en idolen, die als valse begrippen het menselijke verstand in hun greep kunnen hebben en die fungeren als vanzelfsprekende vooronderstellingen, die iedereen aanneemt of die in een bepaald milieu opgeld doen.

Toch lijkt mij de kans dat de humanist zich blijvend laat vangen door oncritisch uit te gaan van onbewezen vooronderstellingen, ook al hoort hij die vaak verkondigen door vele anderen om zich heen, niet erg groot. Als humanist streeft hij naar zo onvooroordeeld mogelijke kennisname van de wereld om zich heen en wenst hij zich niet te gemakkelijk vast te leggen op het één of het andere voor altijd geldige standpunt.

Hij is bereid om open te staan voor nieuwe of alternatieve gezichtspunten en te zoeken naar creatieve oplossingen voor ingewikkelde zaken.

En bovendien is hij tolerant, in de eerste plaats omdat hij niet zonder meer meent te weten wat juist is en wat waar is, zodat er op zijn minst met hem te praten valt... Voor een humanist is leven het zoeken van een evenwicht in de tijd, maar hij beseft, dat ieder evenwicht bijtijds moet worden bijgesteld en dat dit alleen mogelijk is wanneer de eenmaal gevonden stabiliteit telkens in een nieuw te vinden - te ontdekken - evenwichtstoestand kan worden omgezet.

Van kookpot naar maatschappijverandering

(II)

Er aan denken om weer te gaan werken stelt de vrouw voor bijna onoplosbare problemen. Hoe een baan te combineren met het huishouden? Zo de man er al in toestemt dat de vrouw weer gaat werken, zal hij toch op zijn minst verwachten dat het huishouden er niet onder lijdt.

Marie-José
Rijnders

Wat er eigenlijk op neer komt dat de vrouw wel iets naast het huishouden mag doen, maar hij mag er niets van merken, laat staan zelf enige taken van de huishouding op zich moeten nemen! De vrouw zal ook merken dat het aantal part-time banen zeer beperkt is. Ze ondervindt daarbij nog veel concurrentie van vrouwen die jonger zijn (en/of ongetrouwd), of meer ervaring hebben. Terwijl zij zelf al enige jaren uit de roulatie is. En dan nog bieden de banen weinig perspectieven, en zeer zeker geen goede betaling.

Nogmaals: vrouwen uit de arbeidersklasse die niet in fabrieken of kantoren hoeven te werken, verkeren in een bijzonder dubbel-slachtige positie. Ze zijn inderdaad afhankelijk van hun mannen en zitten thuis met huishouding en kinderen. Van de andere kant zijn ze weer bevoorrecht in verhouding tot hun mannen, omdat zij zich niet de hele dag door aan werkgevers behoeven te verhuren. Sociaal kunnen zij zich echter net zo min ontplooiën als hun mannen. Buitenshuis zouden deze vrouwen maar één mogelijkheid vinden: geschoolde, laagbetaalde arbeid.

Omdat er natuurlijk geen alternatief is voor deze vrouwen staan zij nogal afwijzend tegenover emancipatiebewegingen waarvan voornamelijk de leuzen „gelijke rechten als de man”, en „meer mogelijkheden voor banen voor de vrouw” duidelijk over komen. Als emancipatie voor hen alleen betekent terug naar de lopende band, het atelier of de kassa, is het begrijpelijk dat de verdergaande betekenis, de mogelijkheid tot zelfontplooiing, geheel in het vergeetboek raakt.

De vrouw die geen zin meer heeft, of de moed niet meer bezit om een baan met het huishouden te combineren, zal misschien zoeken naar een andere mogelijkheid om verder te kijken dan de vaste vloerbedekking breed is. Als in de omgeving waar ze woont de mogelijkheden voorhanden zijn, kan ze op gymnastiekclub gaan, jazzballet eventueel, handenarbeid, een vrouwenvereniging. Maar ook dan zal ze merken dat ze best om acht uur naar die ene bijeenkomst mag, als de koffie maar vast klaar is, zodat de man verzorgd is en ongestoord naar de t.v. kan kijken. Forumavonden met bijv. Rooie Vrouwen of Dolle Mina's liggen al een heel stuk moeilijker. De man vindt dat iets voor „vrouwen die niet aan de man kunnen komen”, gefrustreerde wijven, in ieder geval voor die vrouwen die niet in het gelukkige bezit zijn van een (trouwe) echtgenoot, een gelukkig gezin en een bevrediging schenkend huishouden. In ieder geval niet iets waar zijn vrouw bij hoort, en zeker niet iets waar ze zich in moet verdiepen. Het wordt als iets bedreigends ervaren.

De vrouw zelf zal zich, in de veiligheid van haar leventje, niet aangesproken voelen

door de ideeën van de emancipatiegroepen. Het komt over als allemaal zéér overdreven, zeker niet op haarzelf van toepassing.

De meest gediscrimineerde en onderdrukte vrouwen uit de arbeidersklasse en de lagere middenklassen, die naast de huishoudelijke werkzaamheden nog buitenshuis moeten werken. In veel gevallen wordt dit werken van de vrouw beschouwd als „tijdelijke noodzaak” (wat echter vaak lange tijd een tijdelijk karakter kan blijven dragen, omdat het steeds noodzakelijker lijkt of blijkt, om te blijven werken). Een tijdelijk iets, bijvoorbeeld om een ander huis in te kunnen richten, of een ander huis te kunnen kopen. Wrangle bijzonderheid: bij het afsluiten van een lening wordt het inkomen van de vrouw niet opgeteld bij het inkomen van de man. Vrouwen zijn immers onzekere factoren, vrouwen hebben de rare neiging zwanger te worden en op te (moeten) houden met werken.

De echtgenoot ziet reikhalzend uit naar de dag dat zijn vrouw thuis kan blijven om zich volledig aan het huishouden te wijden; de vrouw thuis ziet even reikhalzend uit naar het ogenblik waarop ze in ieder geval baas in eigen huis zal zijn, met een nieuwe bezigheid: kinderen krijgen. Sociale druk enerzijds („hoe lang zijn jullie eigenlijk al getrouwd? Jij blijft ook maar even slank”), en vreemdsoortige status anderzijds; een getrouwde vrouw is immers pas dan helemaal vrouw als zij moeder is. Voor de man is de vrouw die thuis zit vaak ook een status-symbool: „mijn vrouw hoeft niet te werken”. (vertaling: Ik verdien genoeg voor

ons beiden). Zijn capaciteiten als kostwinner zijn bewezen.

Niemand twijfelt er aan dat op een bepaald ogenblik de vrouw een keuze moet maken tussen haar eigen ambitie en haar huwelijk. In de ogen van de maatschappij is slechts één keuze de juiste. Een meisje van 12 jaar is al van deze keuze op de hoogte en kent ook de oplossing.

Deze keuze is niet iets dat in een mannenleven opduikt. De carrière van een vrouw, vooral als het een succesvolle is, wordt snel gezien als mogelijkheid tot, of als oorzaak van het vastlopen van een huwelijk. De carrière van een man zelden of nooit. De carrière van een man wordt niet als bedreiging van een huwelijk of gezinsleven gezien, omdat de man nu eenmaal kostwinner is. Zijn baan mag hem veel vrije tijd kosten en weinig tijd voor zijn echtgenote en gezin gunnen, maar niemand zal het hem kwalijk nemen als hij daar geen verandering in brengt.

De meeste conservatieve denkers beschouwen het gebrek aan verandering in de traditionele situatie als een bewijs van het feit dat vrouwen van nature de voorkeur eraan geven een traditionele rol te spelen. Meer progressieve denkers zullen toegeven dat sociale conditionering er heel veel mee te maken heeft, maar stellen tegelijkertijd dat de behoefte aan zekerheid en liefde van (jonge) kinderen een argument zijn om de toestand te handhaven. Niemand zal betwisten dat jonge kinderen liefde en zekerheid nodig hebben, maar de gedachte achter dit argument is dat de enige manier waarop dit gerealiseerd kan worden, het thuis-zijn en „volledig-moeder-zijn” van de

vrouw is. Vijftig jaar geleden betoogden de aanhangers van Freud dat de plaats van de vrouw het huis was. Wanneer zij haar weg zou willen zoeken daarbuiten, bijvoorbeeld door een baan of studie, dan was dat een duidelijk bewijs van haar minderwaardigheid, én van penisnijd. Vrouwen-emancipatie wordt tegenwoordig nog vaak uitgelegd als een vorm van penisnijd; vrouwen die willen wedijveren met de mannen, die gelijk willen zijn, die gelijke rechten (en plichten) willen. Veel mannen zijn zo doordrongen van hun superioriteit dat zij nauwelijks bereid zijn enig argument voor de gelijkstelling van de vrouw serieus te nemen.

Duidelijk is dat vrouw-mensen en mannen vanaf hun geboorte opgevoed worden volgens het speciale patroon dat hoort bij het eerste kenmerk dat ze tonen: een kind zijn van het vrouwelijk of mannelijk geslacht. Via kleuterschool en lagere school wordt deze opvoeding verder uitgebouwd en tegen de tijd dat een jong mens toe is aan het ontdekken en ontplooiën van zijn „eigen ik”, zijn persoonlijkheid, heeft deze jonge mens heel weinig zekerheden, behalve die ene: binnen welk kader zijn/haar ontwikkeling zal plaatsvinden, het mannelijke of vrouwelijke hokje. De jongen en het meisje mogen dan op verschillende manier opgevoed worden; in ieder geval worden zij beiden voorbereid op hun plaats in de maatschappij. De mate waarin zij zich aan de opgelegde rol zullen houden is zeer belangrijk: het is de basis van onze geregelde maatschappij. Zowel de jongen als het meisje nemen hun plaats in de maatschappij in met een aantal voorgebakken meningen over „hoe het hoort” hoe De Man hoort te zijn en hoe De Vrouw, hoe Het Gezin eruit moet zien. Maar vooral ook: voorgebakken meningen over alles wat buiten die vastgelegde perken valt. Kortom: een hele buidel vooroordelen. Deze vooroordelen zijn dan nodig om alles wat afwijkt van het bekende in een hokje te kunnen stoppen. Onbekende dingen kunnen onzeker maken en niets is vervelender dan dat!

Daarom is het begrijpelijk dat veel vrouwen niet willen inzien wat emancipatie werkelijk betekent. Dat emancipatie géén kwestie is van „man-wijf” worden. Dat emancipatie niet betekent met demonstratieborden door je huiskamer lopen, of je man

met de afwaskwast de keuken injagen. Daarom is het ook begrijpelijk dat mannen niet willen inzien dat vrouwenemancipatie iets anders is dan als man geen baas meer zijn in je eigen huis.

Emancipatie is geen zaak alleen voor vrouwen. Emancipatie is pas dan werkelijk succesvol wanneer zowel vrouwen als mannen gaan nadenken over hun situatie; als zij zich bewust worden van de manier waarop zij gedwongen worden te leven „omdat het nou eenmaal zo hoort”. Als zij zich bewust worden ook van het feit dat van werkelijke vrijheid tot zelfontplooiing geen sprake kan zijn, zolang mensen elkaar blijven onderdrukken.

Terug naar het artikel van prof. Kooy. Zijn analyse van de emancipatie van de vrouw is niet helemaal volledig. Allereerst valt op dat hij te generaliserend over de vrouw spreekt. Hij heeft onvoldoende oog voor de moeilijke positie van de arbeidervrouw. Zij heeft bijzonder weinig ontwikkelingskansen. De vrouw waar prof. Kooy over praat is de vrouw uit de bovenlaag van onze maatschappij. De samenleving verschaft die vrouw de ruimte voor een academische

of hogere beroepsopleiding als ze het aan lokkelijke huwelijk afslaat (voor een tijdje) De vrouw uit het arbeidersmilieu heeft deze kansen niet. Taalachterstand, slechte behuizing, vroeg op de fabriek, jong gehuwd etc. beperken haar ontwikkelingskansen.

En hiermee zijn we aangekomen bij ons tweede punt van kritiek: emancipatie betekent niet alleen de vrouw (en man) bevrijden van de historische sekse-ballast, maar de maatschappijstructuur zodanig veranderen, dat die de ontwikkelingskansen voor man en vrouw niet meer beperkt. En dit laatste heeft zeker consequenties voor de acties, die gevoerd moeten worden. En daarin ben ik het zeer zeker met prof. Kooy eens; werken aan een emancipatie voor zowel vrouwen als mannen vereist samenwerking met alle organisaties en groepen die zich voor deze emancipatie inzetten. Het vereist even hard een solidariteit met die groepen, die zich verzetten tegen iedere vorm van discriminatie; discriminatie van negers, gastarbeiders, homoseksuelen. Want het afwerpen van historische sekseballast heft de werkelijke discriminatie nog niet op!

in dit nummer:

Hoofdbestuur
pag. 2

Beraad over het financiële beleid
pag. 2

Hoe autoritair is de humanist?
pag. 3

Conferentie over euthanasie
pag. 4

Ingezonden brieven
pag. 6

Nieuws van het Steunfonds
pag. 8

Naamloos

*in den vreemde ben ik vreemd gegaan
van wonderen heb ik verwonderd gestaan
overal hebben wij elkander aangekeken
doch niemand gaf enig vredeesteken*

*de wereld is gemaakt
door het nadenken van de eeuwen
door wenken en wuiven der mensenhanden
die steeds minder doen
omdat ze niet weten of ze links of nu rechts
verder zullen gaan*

willem berend

humanist

Verantwoordelijk voor de inhoud:

Hoofdbestuur H.V.

Eindredacteur: Directeur H.V.

Lay-out: Lumax Utrecht

Druk: Lumax Utrecht

Redactie-adres:

Humanistisch Verbond

Oudegracht 152 Utrecht

Tel.: 030 - 31 81 45

Ledenwerfaktie 1973

WERF EEN LID!

Het blijft nog steeds dringend nodig

Hoeveel taken kunnen wij voor onze medemensen nog vervullen als buitenkerkelijken door U tot de overtuiging worden gebracht dat het Humanistisch Verbond hún organisatie is.

VERSTREK ONS ADRESSEN!

NIEUWS VAN HET STEUNFONDS

Traditiegetrouw zal de stichting Steunfonds Praktisch Humanisme in de sinterklaastijd weer een kaart sturen o.a. aan alle leden van het Humanistisch Verbond.

Zoals gebruikelijk heeft de tekenaar Fritz Behrendt weer zijn medewerking verleend. Al geruime tijd wordt er in de stichting gedacht aan nieuwe mogelijkheden om het doel ervan beter onder de aandacht te brengen en de kring van kontribuanten te vergroten.

Om dit te bereiken is men erin geslaagd de medewerking te verkrijgen van grafische ontwerpers, die speciaal voor „het Steunfonds” een aantal originele decoraties hebben gemaakt.

Deze worden afgedrukt op speciaal karton,

zodat ze als „onderzetters” kunnen worden gebruikt. Daarmee is de gebruiksmogelijkheid echter nog lang niet uitgeput.

De kaarten zien er feestelijk en fleurig uit en er is niet veel fantasie voor nodig om andere gebruiksmogelijkheden te vinden.

Wanneer men f 5,— of een veelvoud overmaakt op giro 6168 t.n.v. Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme, Amersfoort met de vermelding „onderzetters” worden ze aan uw adres of aan de adressen die u ons opgeeft, toegestuurd.

Men ontvangt dan twee series van zes verschillende onderzetters, met een brief, waarin wij o.a. een aantal tips geven, wat men met deze „onderzetters” zoal kan doen.

Wij hopen binnenkort te vernemen, welke mogelijkheden de gebruikers zelf nog heb-

ben ontdekt. In ieder geval vertrouwen wij erop, dat wij met dit idee erin zullen slagen de bedoelingen van het Steunfonds meer onder de aandacht te brengen. Help mee aan de verspreiding; koop ze zelf of geef ze kado zodat wij in korte tijd overstromd zullen worden door bestellingen!

Gireer f 5,— of een veelvoud van dit bedrag onder het motto: „onderzetters” en geef ons op waar wij de „onderzetters” naar toe kunnen sturen.

Giro 6168 Steunfonds Praktisch Humanisme Amersfoort.

Nadere inlichtingen: 03490 - 1 64 74 ('s avonds 020 - 13 66 29)